

Andrzej Raszkowski
Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

CZYNNIKI KONKURENCYJNOŚCI REGIONÓW

1. Wstęp

W ostatnich latach coraz większym zainteresowaniem cieszy się problematyka konkurencyjności. Szczególnie akcentowana jest konkurencyjność w wymiarze regionalnym, badane są czynniki, które na nią wpływają.

Celem niniejszego opracowania jest próba usystematyzowania zagadnienia konkurencyjności regionów i syntetyczne zestawienie klasyfikacji czynników konkurencyjności regionów.

2. Definiowanie konkurencyjności regionów

Termin „konkurencyjność” można rozpatrywać w dwóch płaszczyznach – statycznej i dynamicznej. Użycie tego terminu w sensie statycznym odnosi się do oceny tej zdolności w danym momencie czasowym. Konkurencyjność w sensie dynamicznym odnosi się do dłuższego czasu i dotyczy analizy czynników decydujących o długookresowej zdolności do konkurowania. Ogólnie można powiedzieć, że **konkurencyjność** to zestawienie mocnych i słabych stron podmiotów konkurujących z punktu widzenia ich możliwości osiągnięcia sukcesu; **jest to zdolność do osiągnięcia sukcesu w rywalizacji**.

Przegląd definicji i opracowań poświęconych konkurencyjności ujawnia dwie charakterystyczne cechy. Jeżeli definicje konkurencyjności dotyczą jednego z podmiotów gospodarczych bądź wycinków życia gospodarczego (np. gałęzi przemysłu, branż czy też określonych przedsiębiorstw), wtedy są precyzyjne i raczej jednoznacznie określają konkurencyjność bądź zdolność do konkurowania.

Jeżeli natomiast odnoszą się do gospodarki całego kraju bądź regionu, tracą na swojej „ostrości” i jednoznaczności. Jest to o tyle uzasadnione, że utrata konkurencyjności w jednej z gałęzi przemysłu lub branży nie przesądza jeszcze o utracie zdolności konkurencyjnej całego kraju czy regionu [4, s. 33].

We współczesnej gospodarce coraz większego znaczenia nabiera nie tylko konkurencyjność poszczególnych podmiotów gospodarczych oraz gospodarki krajowej, ale też sprawne funkcjonowanie terytorialnych systemów społeczno-gospodarczych (np. województw) i ich zdolność do konkurowania na rynku krajowym i zagranicznym [7, s. 133]. Obecnie do walki konkurencyjnej stają układy terytorialne: państwa, miasta, regiony, powiaty. Konkurują one ze sobą o kapitał [2, s. 8]. Najbardziej pożądanym jest kapitał innowacyjny, niosący ze sobą znaczące efekty mnożnikowe oraz inwestycje oparte na silnej marce oferowanych produktów i usług. Konkurencyjność powinna być traktowana jako dźwignia rozwoju i sposób otwarcia na bliższe i dalsze otoczenie [16, s. 96].

Oczywiste jest, że wzrost konkurencyjności poszczególnych regionów finalnie przekładać się będzie na rozwój gospodarki całego kraju, którego regiony są integralną częścią. Według D. Strahl, regiony należy postrzegać jako organizmy kreujące własny rozwój, ale jednocześnie tworzące system relacji interregionalnych, których konsekwencją jest rozwój całego kraju [11, s. 27]. Według B. Winiarskiego podstawowym wyzwaniem dla polskiej polityki regionalnej jest umacnianie i rozprzestrzenianie na terytorium kraju różnorodnych walorów otoczenia przedsiębiorczości, dzięki czemu tworzy się „korzyści zewnętrzne”. Im więcej regionów charakteryzuje się takimi walorami, tym szerzej może się rozwijać na jego obszarze gospodarka, tym większe są też szanse jej sukcesu w międzynarodowym współzawodnictwie ekonomicznym [15, s. 9].

Konkurencyjność cechuje [17, s. 56]:

- poprawa jakości oferowanych produktów i usług,
- różnorodność poszerzająca pole wyboru zindywidualizowanego społeczeństwa,
- promowanie nowości wzmacniających zainteresowanie rynkiem zbytu i kreujących nowe potrzeby.

Konkurencyjność, jak zauważa B. Winiarski, określaną ogólnie w ekonomii jako zdolność do osiągnięcia sukcesu w gospodarczej rywalizacji, w dziedzinie rozwoju regionalnego pojmuje się jako zdolność regionów do przystosowania się do zmieniających się warunków, pod kątem utrzymania lub poprawy pozycji w toczącym się również między regionami współzawodnictwie. **Współzawodnictwo bezpośrednie** przejawia się w formie rywalizacji o dostęp do różnego rodzaju korzyści z zewnątrz (np. do bezpośrednich inwestycji zagranicznych, środków finansowych, a także lokalizacje agend i instytucji rządowych, organizowanie różnych imprez międzynarodowych), w rywalizacji w przyciąganiu poświadczonych inwestorów. Jednym z ważniejszych efektów konkurowania bezpośredniego jest zapewnienie rozwoju społecznego i gospodarczego, gwarantującego wysoką jakość życia i komfort użytkowników regionu. **Współzawodnictwo pośrednie** wyraża się

w działaniach władz regionalnych i lokalnych na rzecz poprawy warunków otoczenia dla przedsiębiorstw funkcjonujących w regionach i wpływa tą drogą na wyniki gospodarcze osiągnane w tych regionach [14, s. 9]. Konkurowanie pośrednie regionu jest wyrażone i mierzone zdolnościami konkurencyjnymi firm w nim zlokalizowanych [6, s. 109]. W strategii konkurencyjnej regionu powinny się znaleźć odpowiedzi na cztery zasadnicze pytania: czy, o co, z kim i jak konkurować? W sytuacji konkretnego regionu udziela się odpowiedzi na pytania, jak utrzymać obecnych i pozyskać nowych użytkowników, obecnych i nowych rezydentów lub gości, zatrzymać istniejące lub pozyskać nowe firmy i instytucje oraz rodzimych i zewnętrznych inwestorów [5, s. 46].

Jak uważa D. Strahl, przez **konkurencyjność regionu** rozumieć się będzie zdolność regionu do trwałego rozwoju poprzez jego wysoką wrażliwość rynkową [12, s. 386]. Według T. Markowskiego konkurencyjność regionu zależy w dużym stopniu, a może nawet przede wszystkim, od sprawności regionalnego systemu innowacyjnego. System ten możemy zdefiniować jako zbiór firm i instytucji wzajemnie powiązanych, na wydzielonym terytorium, działających na rzecz procesu innowacji i postępu technologicznego w gospodarce (lub sprzyjających tym procesom). Istotnym składnikiem regionalnego systemu innowacyjnego są uwarunkowania społeczno-kulturowe, które przenikają do całego instytucjonalnego i produkcyjnego układu [6, s. 103]. Kapitał innowacyjny jest szczególnie pożądanym przez rywalizujące ze sobą układy terytorialne. Tworzy on wymagające wysokich kwalifikacji, dobrego wykształcenia i wysoko płatne miejsca pracy. Miejsca pracy wysokiej jakości są bardzo ważne z punktu widzenia rozwoju danego układu terytorialnego.

Konkurencyjność regionu, według T. Bednarza, rozumiana jako wypracowanie przewagi nad innymi regionami w określonej dziedzinie życia gospodarczego, jest pożądana jednocześnie zarówno przez podmioty gospodarcze w nim zlokalizowane, jak i przez administrację danego szczebla (państwową i samorządową) – decyduje bowiem o możliwościach dalszego jego rozwoju i osiaganiu sukcesów gospodarczych (finalnie – przede wszystkim o wzroście zamożności społeczności lokalnej oraz jakości życia) [1, s. 145].

Podając za G. Gorzelakiem, uznamy, że region jest konkurencyjny, jeżeli [3, s. 49]:

- stwarza takie warunki przedsiębiorstwom zlokalizowanym na jego terenie, że są one w stanie wygrać konkurencję; stabilną przewagę konkurencyjną uzyskuje się dzięki zdolności do tworzenia innowacji,
- jest w stanie wygrać z innymi regionami konkurencję o przyciągnięcie kapitału inwestycyjnego, szczególnie zaś kapitału lokującego się w przedsięwzięcia o wysokim poziomie innowacyjności.

W aspekcie omawianych zagadnień należy rozpatrzyć trzy następujące pojęcia [9, s. 44]:

- Konkurencja – zjawisko ubiegania się przez układy terytorialne o inwestycje i kapitał w celu rozwoju społeczno-gospodarczego wspólnoty, gwarantującego wysoki standard i komfort życia mieszkańców.
- Konkurencyjność – zdolność układu terytorialnego do uczestniczenia w konkurencji (umiejętność konkurowania).
- Atrakcyjność – zdolność układu terytorialnego do bycia postrzeganym jako konkurencyjny (np. dla potencjalnych inwestorów). Można powiedzieć, że regiony konkurują między sobą stopniem swej atrakcyjności dla potencjalnych inwestorów.

Jak zauważa J. Polski, należy sobie uświadomić podstawowe **okoliczności warunkujące istnienie konkurencji**. Przedstawiają się one następująco [10, s. 61]:

- Ograniczony lub nieograniczony zbiór podmiotów współzawodniczących lub współubiegających się o coś, wśród których można mieć swój konkretny obiekt zainteresowania (konkurenta) lub obserwować i reagować na konkurencję, bez zainteresowania z góry określonymi podmiotami konkurującymi.
- Motyw konkurencji lub konkurowania, czyli przedmiot materialny lub abstrakcyjny, o osiągnięcie którego ubiegają się konkurenci. Może to być podzielny, ograniczony lub nieograniczony zbiór przedmiotów do osiągnięcia w walce lub rywalizacji.
- Warunki konkurowania, czyli reguły gry konkurencyjnej wśród podmiotów rywalizujących między sobą o osiągnięcie lub stopniowe osiąganie czegoś, co jest uznawane za sukces (efekt pozytywny, motyw realizacji). Do reguł gry konkurencyjnej między regionami może być włączone nierówne wspomaganie zewnętrzne poszczególnych konkurentów.
- Cechy podmiotów konkurujących. Można je określić jako mocne i słabe strony w walce konkurencyjnej, a niektóre z nich jako szanse lub zagrożenia osiągnięcia lub osiągnięcia spodziewanego sukcesu.
- Możliwie pełen zbiór zidentyfikowanych cech poszczególnych konkurentów i ich zbiorcza ocena porównawcza może być traktowana jako ocena konkurencyjności poszczególnych lub wybranych podmiotów w procesie rywalizacji. Ocena cech poszczególnych współzawodników to inaczej ocena możliwości poszczególnych rywali w osiągnięciu sukcesu.

Należy zauważyć, że walka konkurencyjna nie kończy się nigdy. Zaraz po tym, jak osiągnięte zostaną założone we wcześniejszym planowaniu cele (całościowo lub w wybranych elementach), natychmiast pojawiają się nowe wyzwania i cele do osiągnięcia. Bycie konkurencyjnym w danym momencie nie gwarantuje tego stanu w przyszłości. Konkurencyjność nie jest czymś danym raz na zawsze. Należy nieustannie poprawiać zdolność konkurencyjną, aby liczyć się w twardej walce regułach gry konkurencyjnej.

3. Przegląd wybranych czynników konkurencyjności regionów

W literaturze przedmiotu problematyka **czynników konkurencyjności regionów** omawiana jest dość obszernie. Nie ma uniwersalnego zestawienia zawierającego wszystkie czynniki konkurencyjności. Zestawienie takie z wielu względów jest trudne do opracowania. Lista czynników konkurencyjności regionów uzależniona jest od wielu uwarunkowań: od aspektów szczególnie ważnych dla oceniającego, celu danej oceny, podmiotu czy osoby, która daną listę sporządza itp. Ważne jest, że czynniki konkurencyjności nie są zbiorem stałym i zmieniają się w czasie, tak jak cały czas zmienia się gospodarka, jej priorytety i zadania. Przykład odnajdujemy w kryteriach lokalizacji istotnych dla potencjalnych inwestorów. Dawniej dużą rolę odgrywało wyposażenie w surowce danego regionu, dziś kluczowe znaczenie mają rozwiązania komunikacyjne w regionie, zaplecze naukowo-badawcze, wykorzystanie czynników niematerialnych, korzystny wizerunek regionu czy szeroko rozumiany kapitał ludzki. Przez czynnik konkurencyjności należy rozumieć przyczynę, która wpływa na efektywne wykorzystanie szans rozwojowych regionu. Rola czynników konkurencyjności również nie zawsze musi być jednoznaczna. Czynniki, które w określonych okolicznościach wpływają pozytywnie na konkurencyjność regionu, w innych mogą być postrzegane jako zjawisko niekorzystne. Dla przedsiębiorstwa, które poszukuje regionu o dużej podaży nisko wykwalifikowanej, taniej siły roboczej, region o niskim bezrobociu i wysokiej średniej płacy nie będzie atrakcyjny.

Typologia czynników konkurencyjności regionu jest dość obszerna. Konkurencyjność kształtuje się pod wpływem różnych czynników **mierzalnych i niemierzalnych**. Różni autorzy dzielą je według najrozmaitszych kryteriów. Można wyróżnić **czynniki zewnętrzne**, wynikające z relacji z otoczeniem w wymiarze międzynarodowym, krajowym i regionalnym (m.in. stan i jakość komunikacyjnych powiązań zewnętrznych, napływ kapitału z innych regionów), oraz **czynniki wewnętrzne**, związane z lokalnymi zasobami (ich potencjał, struktura, dostępność, np. potencjał ekonomiczny, kapitał społeczny, poziom wykształcenia, struktura demograficzna) oraz z działalnością władz lokalnych (umiejętność zarządzania zasobami, jakość usług administracji, przedsiębiorczość, innowacyjność).

Czynniki zewnętrzne możemy podzielić na **makroekonomiczne** (na które władza lokalna nie ma wpływu, np. wysokość stóp procentowych, kurs walutowy) i **mikroekonomiczne** (na które władza lokalna ma znaczny wpływ, np. lokalne podatki) lub **aprzestrzenne** (jednakowe na terenie całego kraju, np. system ubezpieczeń społecznych, poziom inflacji) i **przestrzenne** (zróżnicowane regionalnie lub lokalnie, np. program rozwoju infrastruktury, polityka gospodarowania nieruchomościami) [8, s. 81].

Przykładowe zestawienie przedstawiające zaproponowaną listę czynników determinujących podnoszenie konkurencyjności regionów przedstawia tab. 1.

Tabela 1. Czynniki determinujące podnoszenie konkurencyjności regionów

Determinanty konkurencyjności	
Rynek finansowy	<ul style="list-style-type: none"> - koszt kredytu - opodatkowanie korporacji – spółek - kurs walutowy - dostępność kapitału wysokiego ryzyka
System edukacji	<ul style="list-style-type: none"> - podaż kadr wykwalifikowanych - system doskonalenia zawodowego - bliskość ośrodków szkoleniowych - podaż pracy niewykwalifikowanej - dostępność kadr z wyższym wykształceniem - dostępność kadr ze znajomością języków obcych
Rynek pracy	<ul style="list-style-type: none"> - pośrednie koszty pracy - regulowanie rynku pracy - uposażenie pracowników
Otoczenie makroekonomiczne	<ul style="list-style-type: none"> - stopa wzrostu gospodarczego - poziom inflacji - sektorowy średniookresowy okres zwrotu nakładów inwestycyjnych
Infrastruktura	<ul style="list-style-type: none"> - sieć transportowa - podaż i koszt energii - rozmieszczenie przemysłu - bliskość autostrady - bliskość lotniska międzynarodowego - ponadregionalne połączenia kolejowe - podaż i koszt terenów niezagospodarowanych
Narodowa polityka ekonomiczna i instytucje	<ul style="list-style-type: none"> - polityka przemysłowa - administracyjna procedura - inne narodowe determinanty - regulacje prawne
Regionalna polityka i instytucje	<ul style="list-style-type: none"> - bodźce polityki regionalnej - współpraca z władzami lokalnymi, regionalnymi - opłaty lokalne - jakość administracji regionalnej i lokalnej
Regionalna struktura gospodarcza	<ul style="list-style-type: none"> - usługi naprawcze maszyn i urządzeń produkcyjnych - bliskość dostawców - bliskość rynków zbytu - banki, ubezpieczenia, biura prawne - kultura biznesowa - doradztwo i konsulting
Infrastruktura socjalna	<ul style="list-style-type: none"> - poczucie bezpieczeństwa socjalnego - koszty utrzymania - usługi kulturalne i socjalne - urzędnicy wypoczynkowe - korzystny wizerunek regionu

Źródło: opracowanie na podstawie [4, s. 35-36].

Według kolejnych podziałów czynniki możemy podzielić na:

- **materialne** (np. zasoby mieszkaniowe, obiekty sportowe, sieć infrastrukturalna) i **niematerialne** (np. wykształcenie i kwalifikacje mieszkańców, potencjał naukowo-badawczy),
- **ilościowe i jakościowe**,

- **twarde** (np. koszty pracy, cena i podaż gruntów, koszty pracy) i **miękkie** (np. jakość administracji, wizerunek regionu),
- **ogólne** (dostępne powszechnie w większości regionów) i **unikatowe** (np. zabytki, wyjątkowe walory turystyczne, dostęp do morza).

Jak zauważa B. Winiarski, konkurencyjność regionów zależy także od wizerunku, jaki potrafią one stworzyć o sobie i o swych walorach, cechach swej ludności, swej przyszłości. Jeśli z różnych powodów wizerunek pewnych regionów rozpoznał w szerokiej opinii publicznej przedstawia się dla nich mało korzystnie, to warunkiem koniecznym podniesienia poziomu ich konkurencyjności musi być dokonanie jego przekształcenia. Czasem może to być trudniejsze od poprawy uwarunkowań występujących w rzeczywistości [13, s. 48].

W Unii Europejskiej konkurencyjność jest postrzegana jako główny wskaźnik sukcesu w polityce gospodarczej. Zintegrowane podejście do czynników konkurencyjności w Unii Europejskiej obejmuje [18, s. 35]:

- zmniejszenie luki technologicznej,
- wspieranie małej i średniej przedsiębiorczości,
- wzrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych,
- rozbudowę infrastruktury transportu,
- ułatwienie dostępności do źródeł energii,
- zmniejszenie dysproporcji w kapitale ludzkim,
- rozbudowę i instytucjonalizację otoczenia biznesu,
- usprawnienie działania administracji publicznej,
- umiejętność korzystania z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

4. Zakończenie

Na podstawie powyższych rozważań można stwierdzić, że coraz większego znaczenia nabierają sprawne funkcjonowanie terytorialnych systemów społeczno-gospodarczych (regionów) i ich zdolność do konkurencyjności na rynku krajowym i zagranicznym. Ważny jest wizerunek regionu w opinii publicznej. Korzystny wizerunek pomaga w podnoszeniu zdolności konkurencyjnej.

Wśród czynników konkurencyjności regionów kluczowe znaczenie zaczyna się przypisywać czynnikom niematerialnym. Ważne są: wiedza, innowacje, kapitał społeczny, wykształcenie i kwalifikacje mieszkańców, potencjał naukowo-badawczy itd.

Literatura

- [1] Bednarz T., *Turystyka jako obszar konkurencyjności regionów (na przykładzie regionów Pomorza Środkowego)*, [w:] *Konkurencyjność miast i regionów Polski Południowo-Zachodniej*, red.

- R. Broszkiewicz, *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu* nr 821, AE, Wrocław 1999.
- [2] Gorzelak G., Jałowiecki B., *Konkurencyjność regionów*, „*Studia Regionalne i Lokalne*” 2000, nr 1.
- [3] Gorzelak G., *Bieda i zamożność regionów. Założenia, hipotezy, przykłady*, „*Studia Regionalne i Lokalne*” 2003, nr 1.
- [4] Klamut M., Passella E., *Konkurencyjność regionów w Polsce a rozwój przedsiębiorczości*, [w:] *Przekroje regionalne w polityce ekonomicznej*, red. S. Korenik, *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu* nr 799, AE, Wrocław 1999.
- [5] Klasik A., *Strategie regionalne. Formułowanie i wprowadzanie w życie*, AE, Katowice 2002.
- [6] Markowski T., *Zarządzanie rozwojem miast*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- [7] Markowski, T. Marszał T., *Konkurencyjność regionów jako element polityki przestrzennej*, [w:] *Współczesne problemy rozwoju regionalnego*, red. T. Marszał, M. Opałło, PAN KPZR, Warszawa 1998.
- [8] Murawska E., Siemiński W., Topczewska T., *Czynniki atrakcyjności i konkurencyjności lokalnych jednostek terytorialnych*, „*Człowiek i Środowisko*” 2001, nr 1.
- [9] Murawska E., Siemiński W., Topczewska T., *Instrumenty podnoszenia konkurencyjności gmin i powiatów*, „*Człowiek i Środowisko*” 2001, nr 4.
- [10] Polski J., *Zróźnicowanie konkurencyjności stolic województw*, „*Człowiek i Środowisko*” 2001, nr 1.
- [11] Strahl D., Sobczak E., *Konkurencyjność regionu Dolego Śląska*, [w:] *Konkurencyjność miast i regionów Polski Południowo-Zachodniej*, red. R. Broszkiewicz, *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu* nr 821, AE, Wrocław 1999.
- [12] Strahl D., *Kilka uwag o możliwości pomiaru konkurencyjności regionów*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, red. E. Sobczak, *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu* nr 905, AE, Wrocław 2001.
- [13] Winiarski B., *Czynniki konkurencyjności regionów*, [w:] *Konkurencyjność regionów*, red. M. Klamut, AE, Wrocław 1999.
- [14] Winiarski B., *Konkurencyjność: kryterium wyboru czy kierunek strategii i cel pośredni polityki regionalnej?*, [w:] *Konkurencyjność regionów*, red. M. Klamut, AE, Wrocław 1999.
- [15] Winiarski B., *Strategia podnoszenia konkurencyjności regionów*, [w:] *Polityka budowy regionu konkurencyjnego. Strategie-modele postęp technologiczny*, red. M. Klamut, AE, Wrocław 2000.
- [16] Wysocka E., *Planowanie przestrzenne*, „*Człowiek i Środowisko*” 2001, nr 4.
- [17] Wysocka E., *Polskie miasta w warunkach konkurencyjności*, „*Człowiek i Środowisko*” 2000, nr 1.
- [18] Wysocka E., *Przestrzenne aspekty konkurencyjności w świetle integracji z UE*, „*Człowiek i Środowisko*” 2001, nr 1.

FACTORS FOR REGIONS' COMPETITIVENESS

Summary

The article presents problems connected with the concept of regions' competitiveness. It attempts at defining the term "competitiveness". There are presented classifications of factors influencing competitiveness and an exemplary listing of determinants for regions' competitiveness.